



ISSN: 2774-0390 (Online)

วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
Journal of Management Science, Sakon Nakhon Rajabhat University
Homepage: <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/JMSSNRU>
e-mail: jmssnr@gmail.com



การสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกจากวิถีชุมชน ภูมิปัญญา และแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงา

Batik patterns creation based on community ways of life, local wisdom,
and cultural heritage Phang Nga Province

พวงเพชร ฤทธิพรพันธุ์^{1*}, เสาวคนธ์ ศรีสุคนธ์รัตน์², ณัฐธิดา แซ่ด่าน³, ชุตามรณ ทองจูน⁴, อรุณวรรณ มุขแก้ว⁵
Puangpet Rittiponpun^{1*}, Saowakhon Srisukhontharat², Natthida Saedan³, Chudabhom Thongjun⁴, Arunwan Mukkaew⁵

^{1,4} หลักสูตรอนุปริญญาบริหารธุรกิจ สาขาวิชาเทคโนโลยีดิจิทัลธุรกิจ วิทยาลัยชุมชนพังงา

² หลักสูตรอนุปริญญาบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการจัดการ วิทยาลัยชุมชนพังงา

³ หลักสูตรอนุปริญญารัฐประศาสนศาสตร์ สาขาวิชาวิชาการปกครองท้องถิ่น วิทยาลัยชุมชนพังงา

⁵ หลักสูตรอนุปริญญาศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาการพัฒนาเด็กปฐมวัย วิทยาลัยชุมชนพังงา

^{1,4} Associate of Business Administration Program in Business Digital Technology, Phang-nga Community College

² Associate of Business Administration Program in Management, Phang-nga Community College

³ Associate of Public Administration Program in Local Government, Phang-nga Community College

⁵ Associate of Education Program in Early Childhood Development, Phang-nga Community College

*Corresponding author's e-mail: puangpet.r@pngcc.ac.th ^{1*}

Received: April 02, 2026

Revised: May 24, 2026

Accepted: June 17, 2026

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง การสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกจากวิถีชุมชน ภูมิปัญญาและแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงา มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาวิถีชุมชน ภูมิปัญญา และแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงาที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกได้ และ 2) เพื่อพัฒนาลวดลายผ้าบาติกที่เป็นเอกลักษณ์จากวิถีชุมชน ภูมิปัญญาและแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจงผสมผสานกับการใช้เทคนิคการได้มาซึ่งกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่น่าเชื่อถือ (Snowball แบบ 1:1) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 15 คน และการสนทนากลุ่มย่อย จำนวน 32 คน รวมผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวนทั้งสิ้น 47 คน โดยใช้เครื่องมือการวิจัยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง ผลการวิจัย พบว่า 1) วิถีชีวิตชุมชน ภูมิปัญญา และแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นของจังหวัดพังงา ถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลาย

ผ้าบาติกได้ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ประกอบด้วย ด้านที่ 1 วิถีชุมชนที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติก ได้แก่ ชุมชนเกาะปันหยี เกาะห้อง หาดปะการัง ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล เขานางหงส์ และเขาตะปู ด้านที่ 2 ภูมิปัญญาที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติก ได้แก่ สะพานเหล็กบุญสูง เหมืองหินถ้ำทองหลวง ด้านที่ 3 แหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติก ได้แก่ ถ้ำพุงช้าง ถ้ำลอดท่าปลัก วัดสุวรรณคูหา และถ้ำซำ

2) การพัฒนาลวดลายผ้าบาติกที่เป็นเอกลักษณ์จากวิถีชุมชน ภูมิปัญญาและแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงา แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านที่ 1 วิถีชุมชน ด้านที่ 2 ด้านภูมิปัญญา ด้านที่ 3 แหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่น ประกอบด้วย 5 ลวดลาย ได้แก่ 2.1) ลายเต่ามะเฟือง 2.2) ลายคลื่น 2.3) ลายเรือขุดเหมืองแร่ 2.4) ลายดอกไม้ถ้ำซำ และ 2.5) ลายนกถ้ำซำ

คำสำคัญ: การสร้างสรรค์ลวดลาย, บาติก, วิถีชุมชน, ภูมิปัญญา, แหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่น

Abstract

The study on the creation of batik patterns from community ways of life, local wisdom, and cultural heritage of Phang Nga Province had two objectives: 1) to study community ways of life, local wisdom, and cultural sites in Phang Nga Province that can be used to create batik patterns, and 2) to develop unique batik patterns derived from these community ways of life, wisdom, and local cultural sources. This is qualitative study employed purposive sampling combined with a 1:1 Snowball sampling technique to select key informants. . Data were collected through in-depth interviews with 15 individual and 2 focus group discussions with 32 participants, totaling 47 key informants. The research tool was a semi-structured interview. The findings revealed that 1) the way of life, local wisdom, and cultural heritage of Phang Nga Province served as cultural capital for batik patterns design, classified into three dimensions Dimension 1: Community ways of life, which featured Koh Panyee Community, Koh Hong, Pakarang Beach, the sea Turtle Conservation Center, Khao Nang Hong, and Khao Tapu. Dimension 2: Local wisdom applicable to batik patterns creation included the Boon Soong Iron Bridge and the Tham Thong Lang Stone Mine. Dimension 3: Local cultural sites comprising Phung Chang Cave, Tham Lod Tha Plak, Wat Suwan Khuha, and Sam Cave. 2) The development of unique batik patterns derived from community ways of life, local wisdom, and cultural heritage in Phang Nga Province was classified into three dimensions: community way of life, local wisdom and local cultural sites. These encompassed five distinct patterns: 2.1) Leatherback turtle pattern, 2.2) Wave pattern, 2.3) Tin Dredge pattern, 2.4) Sam Cave flower pattern, and 2.5) Sam Cave bird pattern.

Keywords: pattern creation, batik, community ways of life, local wisdom, local cultural sites

ความสำคัญของปัญหาการวิจัย

ผ้าบาติกเป็นงานหัตถกรรมที่มีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมและเป็นมรดกภูมิปัญญาที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ มีต้นกำเนิดจากประเทศอินโดนีเซีย โดยคำว่า “บาติก” มาจากภาษาชวา หมายถึง “การเขียนด้วยขี้ผึ้ง” สะท้อนถึงกรรมวิธีการสร้างลวดลายบนผืนผ้าด้วยการใช้ขี้ผึ้งร้อนก่อนนำไปย้อมสี นอกจากนี้ ลวดลายของผ้า

บาติกยังมีความหลากหลายและสามารถแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังสามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างกว้างขวาง ทั้งในรูปแบบเครื่องแต่งกาย ของใช้ และผลิตภัณฑ์ตกแต่งต่าง ๆ จึงนับเป็นงานศิลป์ที่ผสานคุณค่าด้านสุนทรียภาพและประโยชน์ใช้สอยเข้าด้วยกันอย่างลงตัว จากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ผ้าบาติกเริ่มต้นจากการเป็นเครื่องแต่งกายของชนชั้นสูงในราชสำนักอินโดนีเซีย ก่อนจะแพร่หลายสู่ชนชั้นอื่นและขยายอิทธิพลไปยังประเทศต่าง ๆ ในยุโรป จนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่ได้รับความนิยมทั่วโลก สำหรับประเทศไทย ผ้าบาติกได้รับอิทธิพลจากการติดต่อค้าขาย และการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับหมู่เกาะชวาและคาบสมุทรมลายู โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคใต้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับวัฒนธรรมมลายูและชาวเปอรานากัน ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงนำผ้าบาติกจากชวามาศึกษาและเก็บรักษาไว้อย่างเป็นระบบ ซึ่งถือเป็นหลักฐานสำคัญที่สะท้อนถึงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมและความเชื่อมโยงของภูมิภาคอุษาคเนย์ (ฐากร ถาวรโชติวงศ์, 2566)

ปัจจุบัน แนวคิดการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ให้ความสำคัญกับการนำทุนทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต และแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นมาสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน เนื่องจากองค์ความรู้พื้นถิ่นและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมถือเป็นทรัพยากรสำคัญที่สามารถพัฒนาเป็นสินค้าและบริการเชิงสร้างสรรค์ อันนำไปสู่การสร้างรายได้ การกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ และการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ การอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นยังเป็นกระบวนการสำคัญในการธำรงรักษารากฐานทางวัฒนธรรมของสังคม ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่

จังหวัดพังงาเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านทุนวัฒนธรรมและทรัพยากรชุมชนอย่างโดดเด่น ทั้งในมิติของวิถีชีวิตชายฝั่ง วัฒนธรรมบาบา-ย้าหยา ชุมชนประมงพื้นบ้าน ตลอดจนภูมิปัญญาหัตถกรรมที่สืบทอดมาอย่างยาวนาน อัตลักษณ์เหล่านี้สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบและพัฒนาลวดลายผ้าบาติกให้มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นได้อย่างสร้างสรรค์ ไม่ว่าจะเป็นลวดลายที่ได้รับแรงบันดาลใจจากทรัพยากรทางทะเล ดอกไม้ท้องถิ่น วิถีประมง หรือสถาปัตยกรรมพื้นเมือง ซึ่งนอกจากจะช่วยเพิ่มคุณค่าทางศิลปะให้กับผลิตภัณฑ์แล้ว ยังช่วยสร้าง “เรื่องเล่า” (storytelling) ที่สะท้อนตัวตนและอัตลักษณ์ของชุมชน อันเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับผ้าบาติกจากผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพื้นบ้านสู่ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ที่สามารถแข่งขันทางเศรษฐกิจได้ (ธีรภานต์ โพธิ์แก้ว และคณะ, 2566) อย่างไรก็ตาม แม้ว่าผ้าบาติกของชุมชนในจังหวัดพังงาจะได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐและมีบทบาทต่อการท่องเที่ยวชุมชน แต่ยังมีข้อจำกัดสำคัญ คือ ลวดลายผ้าบาติกส่วนใหญ่ยังคงใช้รูปแบบทั่วไปที่คล้ายคลึงกับพื้นที่อื่น ส่งผลให้ขาดความโดดเด่นด้านอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นและไม่สามารถสร้างความแตกต่างทางการตลาดได้อย่างชัดเจน สอดคล้องกับการศึกษาของสุพัตรา คงขำ และคณะ (2564) ผลการวิจัย พบว่า การพัฒนาผ้าบาติกในหลายพื้นที่ยังจำเป็นต้องนำอัตลักษณ์ท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบลวดลาย เพื่อสร้างเอกลักษณ์และเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก อีกทั้งการศึกษาของสุพัตรา แก้วอารีลาภ และปรัชญา กฤษณะพันธ์ (2561) ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการสร้างสรรค์ผ้าบาติกยังชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาลวดลายใหม่ที่มีความทันสมัยและแตกต่างจากรูปแบบเดิม เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์และตอบสนองความต้องการของตลาด นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์ผู้ประกอบการและช่างเขียนผ้าบาติกในพื้นที่จังหวัดพังงา พบว่า ลวดลายที่ใช้ส่วนใหญ่ยังอ้างอิงรูปแบบธรรมชาติทั่วไป เช่น ดอกไม้ ใบไม้ หรือท้องทะเล ซึ่งยังไม่สามารถสะท้อนเรื่องราว อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตของชุมชนพังงาได้อย่างชัดเจน จึงเกิดช่องว่างในการพัฒนาลวดลายผ้าบาติกที่เชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้เกิดมูลค่าเชิงสร้างสรรค์และความแตกต่างทางการท่องเที่ยว ส่งผลต่อศักยภาพในการแข่งขันทางการตลาดและการขยายโอกาสสู่ตลาดภายนอก ดังนั้น การพัฒนาลวดลายผ้าบาติกจึงจำเป็นต้องมุ่งเน้นการสร้างอัตลักษณ์ผ่านฐานทุนวัฒนธรรมของชุมชนควบคู่กับการพัฒนาคุณภาพ รูปแบบการใช้งาน และการประยุกต์ใช้ร่วมกับงานออกแบบสมัยใหม่ เพื่อให้ตอบสนอง

ต่อความต้องการของตลาดร่วมสมัยได้มากขึ้น (ธีรกันต์ โพธิ์แก้ว และคณะ, 2566)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของการสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกจากวิถีชุมชน ภูมิปัญญา และแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงา โดยมุ่งศึกษาวิถีชุมชน ภูมิปัญญา และแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงาที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกได้ และเพื่อพัฒนาลวดลายผ้าบาติก เป็นเอกลักษณ์จากวิถีชุมชน ภูมิปัญญาและแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงา อันจะนำไปสู่การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ สร้างรายได้ กระจายผลประโยชน์สู่คนในชุมชน และเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากบนฐานวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิถีชุมชน ภูมิปัญญา และแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงาที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกได้
2. เพื่อพัฒนาลวดลายผ้าบาติกที่เป็นเอกลักษณ์จากวิถีชุมชน ภูมิปัญญาและแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงา

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบลวดลายผ้าบาติก

ผ้าบาติก (batik) หรือ ผ้าปาเต๊ะ (batak) หรือปาเต๊ะเป็นคำที่ใช้เรียกผ้าชนิดหนึ่งที่มีวิธีการทำให้เกิดลวดลายที่เกิดจากการกันสีด้วยเทียน หรือวัสดุอื่นปิดส่วนที่ไม่ต้องการให้ติดสี แล้วนำไปต้มระบายหรือย้อมในส่วนที่ต้องการให้ติดสีเฉพาะเนื้อผ้าที่ไม่มีรอยเทียนหรือไม่ถูกกันสีเท่านั้น มีทั้งพิมพ์เทียน แด้มสี ระบายสี ย้อมสี ผ้าบาติกในแต่ละพื้นนั้นจึงมีความสวยงามแตกต่างกัน ถือเป็นอีกหนึ่งในความมหัศจรรย์ของศิลปะบนผืนผ้าที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากคำว่าบาติก (batik) เป็นคำที่ Rouffaer นำไปเผยแพร่ในปี ค.ศ. 1520 ซึ่งเป็นคำที่มาจากภาษาชวา คำว่า "TK" ตริติก หรือ ตาริกติก มีความหมายว่าเล็กน้อย หรือจุดเล็ก ๆ ส่วนคำว่า Ba อาจมาจากคำว่า Ba ซึ่งหมายถึง Art หรือมาจากคำว่า Bayok ซึ่งแปลว่ามาก ดังนั้นคำว่า "บาติก" จึงมัก หมายถึง งานศิลปะบนผืนผ้า ที่มีลวดลาย ที่เป็นจุดมาก ๆ หรือเป็นผ้าที่มีรายละเอียดของลวดลายนั่นเอง คนไทยรู้จักผ้าบาติกในลักษณะของ "ผ้าพันหรือผ้าปาเต๊ะพัน" โดยเรียกตามวิธีห่ม คือพันรอบตัว คนในท้องถิ่นภาคใต้ เรียกบาติกว่า "ผ้าปาเต๊ะ" หรือ "ผ้าปาเต๊ะ" โดยรับอิทธิพลมาจากอินโดนีเซีย ผ่านมาเลเซียเผยแพร่เข้าสู่ชายแดนภาคใต้ ซึ่งอาจเป็นอิทธิพลทางการค้าและศาสนา จึงเป็นที่นิยมใช้และผลิตกันมากในเขตจังหวัดภาคใต้ (Kerlogue, 2004; Maxwell, 2003)

การผลิตผ้าบาติกมีหลายเทคนิค ซึ่งแตกต่างกันตามวิธีการสร้างลวดลาย กระบวนการลงสีและวัตถุประสงค์ในการใช้งาน โดยเทคนิคพื้นฐานสำคัญประกอบด้วย 1) บาติกลายเขียนย้อมสี เป็นเทคนิคดั้งเดิมที่ใช้การเขียนเทียนด้วยปากกาเขียนเทียนจันตัง (tjanting) เพื่อกันสีในส่วนที่ไม่ต้องการให้ติดสี ก่อนนำผ้าไปย้อมจากสีอ่อนไปหาสีเข้ม และสามารถย้อมซ้ำหลายครั้งเพื่อให้เกิดหลายเฉดสีตามต้องการ เทคนิคนี้ในอินโดนีเซียเรียกว่า Tulis Batik มีลักษณะเด่นที่ความประณีตและความละเอียดของลวดลาย จึงมักเป็นงานที่ต้องใช้ทักษะสูงและนิยมทำโดยสตรีผู้มีความชำนาญด้านงานฝีมือ 2) บาติกลายพิมพ์ย้อมสี เป็นรูปแบบที่พัฒนาขึ้นเพื่อรองรับการผลิตจำนวนมากในระยะเวลาอันสั้น โดยเปลี่ยนจากการเขียนเทียนเป็นการใช้แม่พิมพ์หรือบล็อกพิมพ์ที่เรียกว่า แคป (tjap) ซึ่งมักผลิตจากโลหะ เช่น ทองแดงหรือทองเหลือง เพื่อให้เก็บความร้อนและถ่ายทอดรายละเอียดลายได้ดี หลังจากพิมพ์เทียนแล้วจึงนำไปย้อมสีด้วยกระบวนการเดียวกับบาติกลายเขียน เทคนิคนี้เป็นที่รู้จักในไทยในรูปแบบของ ผ้าสรงปาเต๊ะ ซึ่งนิยมในพื้นที่ภาคใต้ 3) บาติกพิมพ์เทียนระบายสี เป็นเทคนิคที่พบมากในระดับอุตสาหกรรมหรือโรงงาน เน้นการผลิตปริมาณมากโดยใช้แม่พิมพ์เทียนสร้างโครงลวดลาย จากนั้นใช้วิธีระบายสีแทนการย้อมทั้งผืน เพื่อให้เกิดความหลากหลายของเฉด

สีและความสวยงามเฉพาะจุด เทคนิคนี้ช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นด้านการออกแบบ และทำให้แต่ละชิ้นงานมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวมากขึ้น แม้จะผลิตในระบบอุตสาหกรรมก็ตาม 4) บาดิเทคนิคผสม เป็นการประยุกต์ใช้มากกว่าหนึ่งเทคนิคในพื้นที่เดียว เช่น การผสมระหว่างการเขียนเทียน การพิมพ์ลาย การย้อมสี และการระบายสีเพื่อสร้างมิติใหม่ให้กับลวดลายและเพิ่มคุณค่าทางศิลปะ ผลงานที่ได้จึงมีความโดดเด่นเฉพาะตัวสูง สะท้อนอัตลักษณ์ของถิ่นที่มา ธรรมชาติวัฒนธรรม และจินตนาการของช่างผู้สร้างสรรค์ได้อย่างชัดเจน

ลวดลายผ้าบาติกในพื้นที่ภาคใต้ของไทยได้รับอิทธิพลจาก วัฒนธรรมชาวมลายู โดยนิยมใช้ทั้งลวดลายเรขาคณิต เช่น เส้นตรง สีเหลี่ยม วงกลม และลายดาว รวมถึงลวดลายธรรมชาติและสัญลักษณ์ทางความเชื่อ เช่น ลายครุฑ ลายภูเขาพระสุเมรุ และลายช่อดอกไม้ (buket) ซึ่งล้วนสะท้อนรากฐานทางศิลปวัฒนธรรมของภูมิภาคสำหรับวัสดุที่ใช้ผลิต นิยมใช้เส้นใยธรรมชาติ เช่น ผ้าฝ้าย ลินิน ป่าน และไหม รวมถึงเส้นใยเรยอน ส่วนสีที่ใช้มีทั้งสีธรรมชาติและสีสังเคราะห์ โดยสีสังเคราะห์ที่นิยม ได้แก่ สีแอซิด สีไดเรกต์ สีรีแอกทีฟ และสีย้อม ซึ่งแต่ละชนิดเหมาะกับเส้นใยและระดับความคงทนที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะ สีรีแอกทีฟ ที่นิยมมากที่สุดในการผลิตผ้าบาติก เนื่องจากให้สีสดใส ติดทน และผสมสีได้หลากหลาย (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, 2538)

จากการศึกษางานวิจัยในอดีต พบว่า มีงานวิจัยจำนวนหนึ่งที่ศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ลวดลายและผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก เช่น งานวิจัยของสุพัตรา คงขำ และคณะ (2564) ศึกษาเกี่ยวกับผ้าบาติกเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช กรณีศึกษา: กลุ่มผ้าบาติกสำเภาทอง ตำบลท้ายสำเภา อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัย พบว่า ลวดลายผ้าบาติกที่สามารถเสริมสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย 6 ลวดลาย ได้แก่ 1) ลายมาจากธรรมชาติ 2) ลายเรขาคณิต 3) ลายไทย ลายเครื่องลายคราม 4) ลายประเพณีภาพสัตว์ 5) สัญลักษณ์ของจังหวัด 6) เอกลักษณ์ของหน่วยงานตามที่ถูกค้าต้องการ นอกจากนี้ยังมีการวิจัยของชิสรา สุวรรณาวิน และคณะ (2568) ศึกษาเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ลวดลายเชิงวัฒนธรรมชายแดนใต้เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก ผลการวิจัยพบว่า ลวดลายที่นำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติก ประกอบด้วย วัฒนธรรมประเพณี อาหาร-ขนม สถาปัตยกรรม เป็นต้น และงานวิจัยของวโรชา ยศบุญ และคณะ (2568) ศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาลวดลายผ้าบาติก เพื่อส่งเสริมอาชีพผู้สูงอายุในเขตเทศบาล ตำบลฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัย พบว่า ลวดลายที่นำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติก ประกอบด้วย ลวดลายดอกม้งเร ลวดลายดอกพุดตาน ลวดลายผลไม้ประจำถิ่นตำบลฉวาง ลวดลายพ่อบ้านคล้ายวาจาสิทธิ์ ลวดลายนก (แผนที่อำเภอลำทะเมนชัย) ลวดลายรถไฟ 100 ปี ลวดลายวัดธาตุน้อย ลวดลายสวนยางพารา

แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสรรค์

ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการคิดแก้ปัญหาด้วยความคิด อย่างลึกซึ้งที่นอกเหนือไปจากความคิดอย่างปกติธรรมดาเป็นลักษณะภายในตัวบุคคลที่สามารถ จัดเก็บได้หลายแง่มุมและผสมผสานจนได้ผลผลิตใหม่ที่ถูกต้องสมบูรณ์ (Guilford, 1959 อ้างถึงใน อารี รังสินันท์, 2528) ได้กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์ หมายถึง ความคิดนอกเนกนัย (divergent thinking) ซึ่งคิดได้หลายทิศทาง หลายด้าน หลายมุม คิดได้กว้างไกลและนำไปสู่การคิดประดิษฐ์ สิ่งแปลกใหม่รวมถึงการคิดค้นพบวิธีการแก้ปัญหาได้สำเร็จความคิดนอกเนกนัยประกอบด้วย ความคิด ริเริ่ม (originality) ความคล่องในการคิด (fluency) ความยืดหยุ่นในการคิด (flexibility) และความคิดละเอียดลออ (elaboration) Getzels & Jackson (1962) ระดับของความคิดสร้างสรรค์ ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถที่มีได้ทุกคน แต่ต่างมีในระดับที่ไม่เท่ากันเหมือนหลาย ๆ สิ่งในธรรมชาติ จึงได้มีการศึกษาสำรวจเพื่อยืนยันถึงความจำเป็นในการแบ่งระดับความคิดสร้างสรรค์จากผู้ที่สนใจหลายคน ซึ่ง Taylor เป็นผู้ที่หนึ่งที่ได้พยายามค้นหาความแตกต่างของระดับความคิด สร้างสรรค์ให้เป็นที่ยอมรับได้ ซึ่งระดับความคิดสร้างสรรค์จะครอบคลุมหลายรูปแบบของการแสดงออกทางศิลปะและสิ่งประดิษฐ์ โดยได้นำเสนอระดับของความคิดสร้างสรรค์ไว้ 5 ระดับ

ดังนี้ 1) ระดับสร้างสรรค์ของการแสดงออกระดับนี้เป็นความคิด สร้างสรรค์ขั้นต้น ซึ่งเป็นการแสดงออกของความคิดสร้างสรรค์ที่ทุกคนมีอยู่แล้วโดยธรรมชาติเพียงกล้า แสดงออกมา มักพบในเด็กหรือผู้ใหญ่ที่ยังไม่ได้รับการฝึกอบรม เช่น เด็กจะสามารถวาดภาพได้เองตามธรรมชาติ หรือสะท้อนผ่านตัวอย่างศิลปะพื้นบ้านที่พบเห็นในวิถีชีวิต 2) ระดับสร้างสรรค์ทางเทคนิคระดับนี้เป็นความคิดสร้างสรรค์ ที่ใช้ความรู้ทางวิชาการและทางเทคนิค ซึ่งบุคคลอาจต้องใช้ทักษะที่ได้เรียนรู้มาช่วยให้การแสดงออกของ ความคิดสร้างสรรค์เกิดขึ้นได้มากมายโดยไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งใหม่ 3) ระดับสร้างสรรค์ของสิ่งประดิษฐ์ ระดับนี้จะปรากฏผลงาน สิ่งประดิษฐ์ที่แสดงถึงความเฉลียวฉลาดมีแนวความคิดของตนเอง สร้างสรรค์สิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ด้วย รูปแบบและวิธีการที่ไม่อยู่ในกฎเกณฑ์แบบเดิม โดยไม่ได้ลอกเลียนแบบมาจากใครแม้ว่างานนั้นจะมีคนอื่น คิดแล้วก็ตาม 4) ระดับสร้างสรรค์ของนวัตกรรม ระดับนี้จะเป็นการปรับปรุง ดัดแปลง โดยใช้ความคิดและวิธีการเพื่อนำเสนอความคิดริเริ่มสร้างนวัตกรรมใหม่ ๆ มีความทันสมัย แสดงให้เห็นถึงความสามารถที่แตกต่างจากผู้อื่น 5) ระดับสร้างสรรค์ของปรากฏการณ์ระดับนี้เป็นความคิด สร้างสรรค์ขั้นสูงสุดมีลักษณะอัจฉริยะ ซึ่งบุคคลจะเป็นเจ้าของหลักการแนวคิดใหม่ หรือข้อสมมติฐานที่ เพิ่งค้นพบที่ยังไม่มีใครพบมาก่อนเลย และความคิดใหม่นี้มีส่วนทำให้เกิดความเจริญงอกงาม

กรอบแนวคิดของการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีระบบ (system theory) ซึ่งเป็นแนวคิดที่มุ่งศึกษาองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการศึกษาวิถีชุมชน ภูมิปัญญา และแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นของจังหวัดพังงา ตามแนวเส้นทางคำขวัญประจำจังหวัด “แร่หมื่นล้าน บ้านกลางน้ำ ถ้ำงามตา ภูเขาแปลก แมกไม้จำปูน บริบูรณ์ด้วยทรัพยากร” ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์ทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาสู่การดำเนินงาน ประกอบด้วย 2 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1) การศึกษาวิถีชุมชน ภูมิปัญญา และแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นของจังหวัดพังงา ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติก และ 2) การพัฒนาลวดลายผ้าบาติกที่มีเอกลักษณ์จากวิถีชุมชน ภูมิปัญญา และแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นของจังหวัดพังงา เพื่อให้เกิดลวดลายผ้าบาติกที่สะท้อนอัตลักษณ์ วิถีชีวิต ภูมิปัญญา และแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นของจังหวัดพังงา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยผู้วิจัยศึกษาข้อมูลทางเอกสาร (documentary research) ข้อมูลทุติยภูมิที่ปรากฏอยู่ในเอกสาร ตำรา หนังสือ บทความวารสาร สื่อสังคมออนไลน์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งลงพื้นที่เพื่อศึกษาและวิเคราะห์วิถีชุมชน ภูมิปัญญาและแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงาที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติก พร้อมทั้งสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) พร้อมทั้งจัดสนทนากลุ่มย่อย (focus group) เพื่อพัฒนาลวดลายผ้าบาติกที่เป็นเอกลักษณ์จากวิถีชุมชน ภูมิปัญญาและแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงา

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant) สำหรับการศึกษาวิจัยนี้ โดยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง (purposive sampling) ผสมผสานกับการใช้เทคนิคการได้มาซึ่งกลุ่มผู้เชี่ยวชาญที่น่าเชื่อถือ (snowball แบบ 1:1) จนได้ผู้ให้ข้อมูลครบตามจำนวนที่กำหนด หรือมีความอิ่มตัวของข้อมูล (saturation of data) จนสามารถนำไปวิเคราะห์เนื้อหาให้สอดคล้องกับเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างครบถ้วน

โดยกำหนดพื้นที่ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ จังหวัดพังงา ครอบคลุมทั้ง 8 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองพังงา อำเภอเกาะยาว อำเภอเกาะปัง อำเภอตะกั่วทุ่ง อำเภอตะกั่วป่า อำเภอคุระบุรี อำเภอทับปุด และอำเภอท้ายเหมือง จำแนกผู้ให้ข้อมูลหลักออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นกลุ่มตัวแทนสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพังงา ตัวแทนผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม ตัวแทนผู้สืบทอดภูมิปัญญาและช่างฝีมือท้องถิ่น ตัวแทนนักออกแบบเชิงสร้างสรรค์และนักพัฒนาผลิตภัณฑ์ ตัวแทนประชาชนในพื้นที่จังหวัดพังงา รวมจำนวนทั้งสิ้น 15 คน ดังแสดงข้อมูลในตาราง 1

ตาราง 1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสัมภาษณ์เชิงลึก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	จำนวน
ตัวแทนสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพังงา	3
ตัวแทนผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม	3
ตัวแทนผู้สืบทอดภูมิปัญญาและช่างฝีมือท้องถิ่น	3
ตัวแทนนักออกแบบเชิงสร้างสรรค์และนักพัฒนาผลิตภัณฑ์	3
ตัวแทนประชาชนในพื้นที่จังหวัดพังงา	3
รวม	15

กลุ่มที่ 2 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสนทนากลุ่มย่อย เป็นกลุ่มตัวแทนสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพังงา ตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจผ้าบาติกจังหวัดพังงา ตัวแทนผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบลวดลายผ้าบาติก ตัวแทนประชาชนในพื้นที่จังหวัดพังงา รวมจำนวนทั้งสิ้น 32 คน ดังแสดงข้อมูลในตาราง 2

ตาราง 2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญการสนทนากลุ่มย่อย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	จำนวน
ตัวแทนสำนักงานวัฒนธรรมและสภาวัฒนธรรมจังหวัดพังงา	8
ตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจผ้าบาติกจังหวัดพังงา	8
ตัวแทนผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบลวดลายและผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก	8
ตัวแทนประชาชนในพื้นที่จังหวัดพังงา	8
รวม	32

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสร้างแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structure interview form) โดยกำหนดประเด็นปัญหา เพื่อสร้างคำถามให้ครอบคลุม ถูกต้อง และตรงตามวัตถุประสงค์การวิจัย ตามกรอบแนวคิดการวิจัยและนิยามศัพท์ แบ่งออกเป็น 2 เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ 1) แบบการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชุมชนภูมิปัญญาและแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงาที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกได้ มีค่าความเที่ยงตรง (Index of item objective congruence: IOC) รายข้อเท่ากับ 1.00 และ 2) แบบการสนทนากลุ่มย่อย (Focus group) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับการพัฒนาลวดลายผ้าบาติกที่เป็นเอกลักษณ์จากวิถีชุมชน ภูมิปัญญาและแหล่ง

วัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงา มีค่าความเที่ยงตรงรายข้อเท่ากับ 1.00

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลทุติยภูมิ (secondary data) โดยการศึกษาเอกสาร (documentary research) เกี่ยวกับการสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกจากวิถีชุมชน ภูมิปัญญาและแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศที่ได้จากการค้นคว้ารวบรวม ข้อมูล บทความทางวิชาการ หนังสือ ตำรา งานวิจัย คุชกรีนินพน์ และกฎหมาย กฎ ระเบียบ คำสั่ง ข้อสั่งการที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ

ข้อมูลปฐมภูมิ (primary data) โดยมีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนามและการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มย่อย โดยประสานตัวแทนกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อขอความอนุเคราะห์เข้าสัมภาษณ์เชิงลึก และสนทนากลุ่มย่อย พร้อมทั้งประสานชี้แจงวัตถุประสงค์การวิจัย และส่งข้อคำถาม นัดหมายวันเวลารูปแบบการสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มย่อยเป็นแบบเผชิญหน้าหรือรูปแบบออนไลน์พร้อมทั้งจัดทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เข้าสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มย่อยในวันและเวลาที่กำหนด ทั้งนี้ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะแสดงวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มย่อย โดยขออนุญาตในการจัดบันทึก บันทึกภาพและเสียง ระหว่างการสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อย รวมถึงผู้วิจัยได้มีการปฏิสัมพันธ์แบบต่อหน้ากับผู้ให้สัมภาษณ์และผู้สนทนากลุ่มย่อย เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อให้มีการแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ นอกจากนี้จะทำการสรุปคำถามและคำตอบ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการถามคำถามต่อไป โดยใช้เวลาในการสัมภาษณ์ประมาณ 1 ชั่วโมง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของผู้ให้สัมภาษณ์และผู้สนทนากลุ่มย่อย จนกว่าจะไม่พบข้อสงสัยใด ๆ หรือไม่พบข้อมูลใหม่ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ทำการวิจัยในครั้งนี้ หรือได้ข้อมูลที่อิ่มตัว และตรวจสอบความถูกต้องความสมบูรณ์ว่าสัมภาษณ์ครบถ้วนทุกประเด็นคำถามหรือไม่ และนำไปวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนามและจากการสัมภาษณ์เชิงลึกนำมาวิเคราะห์เนื้อหาในประเด็นเกี่ยวกับวิถีชุมชน ภูมิปัญญาและแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงาที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกได้ เพื่อนำไปสู่การจัดสนทนากลุ่มย่อย เพื่อร่วมเสนอแนวทางพัฒนาลวดลายผ้าบาติกที่เป็นเอกลักษณ์จากวิถีชุมชน ภูมิปัญญาและแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงา จากนั้นนำข้อมูลมาเรียบเรียงในรูปแบบการพรรณนาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัย และนำเสนอข้อค้นพบที่น่าสนใจ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และดำเนินการตรวจสอบข้อมูลตามหลักการตรวจสอบสามเส้า (triangulation) โดยการเปรียบเทียบและตรวจสอบความแน่นอนของข้อมูลโดยนำข้อมูลที่ได้นำมาเปรียบเทียบ (data triangulation) จากนั้นจึงนำข้อมูลทั้งหมดมาทำการตรวจสอบทบทวนความถูกต้อง และดำเนินการสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล ข้อเสนอแนะการวิจัย

ผลการวิจัย

จากการศึกษาการสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกจากวิถีชุมชน ภูมิปัญญาและแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงา โดยทำการศึกษาวถีชุมชน ภูมิปัญญาและแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงาที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกได้ เพื่อพัฒนาลวดลายผ้าบาติกที่เป็นเอกลักษณ์จากวิถีชุมชน ภูมิปัญญาและแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงา ผลการวิจัยแบ่งเป็นประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. วิถีชุมชน ภูมิปัญญาและแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงาที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกได้ วิถีชีวิตชุมชน ภูมิปัญญา และแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นของจังหวัดพังงา ถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ สังคม และประวัติศาสตร์ของพื้นที่ อัตลักษณ์ดังกล่าวไม่เพียงปรากฏผ่านวิถีการดำรงชีวิต ประเพณี และความเชื่อของชุมชนเท่านั้น แต่ยังสะท้อนอยู่ในลักษณะภูมิประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติ

และมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาเป็นเวลายาวนาน ผลการวิจัย เมื่อจำแนกตามแหล่งข้อมูล พบว่า

1.1 วิถีชุมชนที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกได้ เมื่ออ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยสะท้อนผ่านวิถีชุมชน ได้แก่ 1) ชุมชนเกาะปันหยีสะท้อน “วิถีชุมชน” ในหลายมิติ ทั้งด้านการดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ทางสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการสร้างบ้านเรือนยกสูงเหนือพื้นน้ำ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของมนุษย์ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางทะเล ชาวบ้านอาศัยความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมจากบรรพบุรุษในการเลือกวัสดุ การออกแบบโครงสร้างบ้าน และการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดภายใต้ข้อจำกัดของพื้นที่เกาะขนาดเล็ก 2) เกาะห้องสะท้อนวิถีชีวิตของชุมชนชายฝั่งที่ดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายและผูกพันกับทะเลมาอย่างยาวนาน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน การท่องเที่ยวทางทะเล และการบริการนักท่องเที่ยว ซึ่งล้วนพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ทั้งทะเล ป่าชายเลน และภูเขาหินปูน วิถีชีวิตของคนในชุมชน 3) หาดปะการัง หรือ หาดแหลมปะการัง ตั้งอยู่ในตำบลคึกคัก อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา เป็นชายหาดที่มีความยาวหลายร้อยเมตร ลักษณะเด่นคือชายหาดขาวละเอียดและทะเลที่ไม่เป็นแอ่งกระทะเหมือนหาดอื่น ๆ หาดปะการังสะท้อนถึงวิถีชีวิตของชุมชนชายฝั่งในจังหวัดพังงา ที่ยังคงดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสมดุล ชาวบ้านในพื้นที่ใช้ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์แนวปะการังและทรัพยากรชายฝั่ง 4) ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล ฐานทัพเรือพังงา ตั้งอยู่ที่ชายหาดสนงาม แหลมปอ ตำบลลำแก่น อำเภอยะหริ่ง จังหวัดพังงา สะท้อนถึงวิถีชุมชนชายฝั่งที่ผูกพันกับทะเลมาอย่างยาวนาน ชาวบ้านในพื้นที่มีบทบาทสำคัญในการช่วยดูแลฟื้นฟู และแจ้งข่าวการพบไข่เต่าให้เจ้าหน้าที่ทราบ ซึ่งเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาเรื่องการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน 5) เขานางหงส์ ตั้งอยู่ในเขตจังหวัดพังงา เป็นเทือกเขาที่สลับซับซ้อน กั้นระหว่างอำเภอเมืองพังงาและอำเภอทับปุด ซึ่งมีตำนานเล่าว่า กาลครั้งหนึ่งมีชายสองคนชื่อ นายเต่าและนายเฒ่าเป็นเพื่อนรักกัน นายเต่ามีลูกสาวสวยชื่อ “นางหงส์” นายเฒ่าเป็นชายหนุ่มรูปหล่อและนิสัยดี เมื่อถึงวันสู่ขอ นายเฒ่าไปขอแต่งงานกับนางหงส์ แต่เมื่อรู้วานายเฒ่าเป็นชายหนุ่ม นางหงส์เสียใจและวิ่งหนีจนล้มตายกลางป่า กลายเป็นเขานางหงส์ เขานางหงส์ สะท้อนถึงวิถีชุมชนท้องถิ่นที่ยังคงรักษาและเคารพตำนานพื้นบ้าน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและความเชื่อที่สืบทอดกันมาช้านาน และ 6) เขาตะปู หรือเกาะตะปู ตั้งอยู่ในอุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา ลักษณะเด่นของเขาตะปูคือเป็นเขาหินปูนโด่งขนาดเล็ก ยื่นขึ้นจากทะเล มีลักษณะคล้ายตะปูขนาดยักษ์ เขาตะปูสะท้อนถึงวิถีชีวิตชุมชนประมงพื้นบ้านที่อาศัยอยู่โดยรอบอ่าวพังงา

ที่ยังคงรักษาวิถีดั้งเดิมและความสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ชาวบ้านใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจับสัตว์น้ำและอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

1.2 ภูมิปัญญาที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกได้ เมื่ออ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยสะท้อนผ่านภูมิปัญญา ได้แก่ 1) สะพานเหล็กบุญสูง หรือที่รู้จักกันในชื่อ “สะพานเหล็กโคกขนุน” ตั้งอยู่ที่บ้านโคกขนุน ตำบลบางนายสี อำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา เป็นสะพานขนาดเล็กที่มีความยาวประมาณ 200 เมตร สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2511 การก่อสร้างสะพานเหล็กบุญสูงสะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นในการนำวัสดุที่เหลือใช้จากอุตสาหกรรมเหมืองแร่มาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน โดยการนำชิ้นส่วนเหล็กจากเรือชุดแร่ที่หมดสภาพมาสร้างเป็นสะพานสำหรับสัญจรข้ามแม่น้ำตะกั่วป่า 2) เหมืองหินถ้ำทองกลางเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมเดิมที่มีการทำเหมืองแร่โดโลไมต์เพื่อใช้ในภาคก่อสร้างและการเกษตร ภายหลังการสิ้นสุดสัมปทาน พื้นที่ดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงสภาพเป็นบึงน้ำสีฟ้าขนาดใหญ่จากการสะสมของน้ำฝนและน้ำใต้ดิน ก่อให้เกิดภูมิทัศน์ใหม่ที่มีความโดดเด่นทางทัศนียภาพ ซึ่งเหมืองหินถ้ำทองกลางสะท้อนให้เห็นถึงสะท้อนภูมิปัญญาด้านการจัดการพื้นที่และการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ โดยชุมชนสามารถนำพื้นที่ที่เคยเป็นแหล่งอุตสาหกรรมกลับมาสร้างมูลค่าใหม่ทั้งในด้านการท่องเที่ยว การพักผ่อน และการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

1.3 แหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่น ที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกได้ เมื่ออ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยสะท้อนผ่านแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่น ได้แก่ 1) ถ้ำพุงช้าง ตั้งอยู่ในบริเวณวัดประพาสประจิมเขต อำเภอเมืองพังงา จังหวัดพังงา เป็นถ้ำขนาดใหญ่ที่มีความยาวประมาณ 1,200 เมตร สะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนพังงาที่มีความผูกพันกับธรรมชาติ ภูเขา ถ้ำ และสายน้ำมาอย่างยาวนาน ภายในถ้ำที่เต็มไปด้วยหินงอกหินย้อยรูปร่างแปลกตา แต่ยังเป็นพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับความเชื่อ ตำนาน และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยเฉพาะตำนาน “ตายนติง” และโขลงช้างป่า ซึ่งสะท้อนถึงการถ่ายทอดเรื่องราวพื้นบ้านจากรุ่นสู่รุ่น อันเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดพังงา 2) ถ้ำลอดท่าปลัก ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติอ่าวพังงา เป็นถ้ำหินปูนที่เกิดจากการกัดเซาะของน้ำทะเลผ่านภูเขาหินในช่วงเวลานับล้านปีจนเกิดเป็นโพรงถ้ำขนาดใหญ่ที่สามารถล่องเรือผ่านได้ ถ้ำลอดท่าปลัก สะท้อนแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับธรรมชาติทางทะเลและภูเขาหินปูนในพื้นที่อ่าวพังงา การเกิดขึ้นของถ้ำลอดจากกระบวนการทางธรรมชาติที่ใช้เวลานับล้านปี ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต การเดินทาง และการประกอบอาชีพของคนในชุมชนชายฝั่ง โดยเฉพาะการใช้เส้นทางน้ำในการสัญจร และการประมงพื้นบ้าน 3) วัดสุวรรณคูหา หรือ “วัดถ้ำ” ตั้งอยู่บนภูเขาหินปูนในตำบลกระโสม อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา พื้นที่รอบวัดเป็นภูเขาสูงโคดที่มีถ้ำหลายแห่ง เช่น ถ้ำใหญ่ ถ้ำแจ้ง และถ้ำแก้ว สะท้อนถึงการสืบทอดความศรัทธาจากรุ่นสู่รุ่น รวมทั้งยังเป็นมรดกวัฒนธรรมเป็นวัดเก่าแก่ที่มีประวัติความเป็นมามากกว่า 300 ปี โดยมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ เช่น ศิลารึกของพระยาปริสุทธีโลหะภูมิณฑราธิบดี (ถิ่น) และจารึกพระปรมาภิไธยย่อ “จปร. 109” ของรัชกาลที่ 5 บนผนังถ้ำ ภายในวัดยังมีโบราณวัตถุและศิลปวัตถุมากกว่า 100 ชิ้น ที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑวัด ซึ่งสะท้อนถึงความหลากหลายของวัฒนธรรมและความเจริญรุ่งเรืองในอดีต 4) ถ้ำชา ตั้งอยู่ที่ บ้านผายท่า ตำบลถ้ำน้ำผุด อำเภอเมืองพังงา จังหวัดพังงา เป็นโบราณสถานสำคัญที่ตั้งอยู่ในตำบลถ้ำน้ำผุด อำเภอเมืองพังงา สะท้อนแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่มีความเชื่อมโยงกับความเชื่อ พิธีกรรม และวิถีชีวิตของผู้คนในอดีต พื้นที่บริเวณภูเขาหินปูนและหนองน้ำธรรมชาติที่รายล้อม แสดงให้เห็นถึงการเลือกใช้พื้นที่ธรรมชาติเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมทางจิตวิญญาณ ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อของชุมชนที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่น

2. การพัฒนาลวดลายผ้าบาติกที่เป็นเอกลักษณ์จากวิถีชุมชน ภูมิปัญญาและแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงา เอกลักษณ์จากวิถีชีวิตชุมชน ภูมิปัญญา และแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นของจังหวัดพังงาเป็นฐานสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาลวดลายผ้าบาติกให้มีความโดดเด่นและสะท้อนอัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้อย่างชัดเจน โดยผ้าบาติกจังหวัดพังงาไม่ได้เป็นเพียงงานหัตถกรรมเชิงสร้างสรรค์เท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดเรื่องราวทางธรรมชาติ วิถีชีวิต และมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะเด่นของจังหวัดที่ปรากฏในคำขวัญจังหวัด “แร่หมื่นล้าน บ้านกลางน้ำ ถ้ำงามตา ภูเขาแปลก แมกไม้จำปูน บริบูรณ์ด้วยทรัพยากร” ที่สะท้อนถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของพื้นที่ จากการสนทนากลุ่มย่อยของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำแนกประเด็นสำคัญแบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านที่ 1 วิถีชุมชน ด้านที่ 2 ด้านภูมิปัญญา ด้านที่ 3 แหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่น เพื่อนำไปสู่การออกแบบลวดลายผ้าบาติกที่สะท้อนอัตลักษณ์ท้องถิ่นของจังหวัดพังงา ผลการระดมความคิดเห็นพบว่า ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มได้คัดเลือกองค์ประกอบที่มีความโดดเด่นและสามารถสื่ออัตลักษณ์ของพื้นที่มาพัฒนาเป็นต้นแบบลวดลายผ้าบาติก จำนวน 5 ลวดลาย ได้แก่ 1) ลายเต่ามะเฟือง 2) ลายคลื่น 3) ลายเรือขุดเหมืองแร่ 4) ลายดอกไม้ถ้ำชา และ 5) ลายนกถ้ำชา

ทั้งนี้ การคัดเลือกลวดลายดังกล่าวเกิดจากกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกันของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ตัวแทนสำนักงานวัฒนธรรมและสภาวัฒนธรรมจังหวัดพังงา ตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจผ้าบาติกจังหวัดพังงา ตัวแทนประชาชนในพื้นที่จังหวัดพังงา ครอบคลุมใน 8 อำเภอของจังหวัดพังงา ร่วมกับตัวแทนผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบลวดลายและผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก โดยพิจารณาจากความโดดเด่นเชิงอัตลักษณ์ ความเชื่อมโยงกับบริบท

ของพื้นที่ ความเหมาะสมต่อการพัฒนาเป็นลวดลายผ้าบาติก และศักยภาพในการสื่อสารเรื่องราวของจังหวัดพังงาในมิติทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ดังแสดงรายละเอียดในตาราง 3

ตาราง 3 ตารางแสดงความเชื่อมโยงระหว่างมิติอัตลักษณ์ท้องถิ่นกับการออกแบบลวดลายผ้าบาติกจังหวัดพังงา

มิติการวิเคราะห์อัตลักษณ์	ลวดลายผ้าบาติก	เหตุผลในการเลือกใช้ลวดลาย
วิถีชุมชน	ลายเตาเผาเผือก 	ลวดลายเตาเผาเผือกสะท้อนวิถีชีวิตของคนพังงาที่ดำรงชีวิตสัมพันธ์กับทะเล ทั้งในด้านการประมงพื้นบ้าน การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ลวดลายกระดองของเตาเผาเผือกมีลักษณะเฉพาะเป็นลายเส้นและมีลายจุดตรงกระดอง สามารถประยุกต์เป็นลวดลายศิลปะร่วมสมัยได้อย่างโดดเด่น
	ลายคลื่น 	ลวดลายคลื่น สะท้อนถึงวิถีชีวิตของชุมชนคนพังงาที่ผูกพันกับทะเลและชายฝั่งอันดามัน ซึ่งเป็นแหล่งอาชีพการดำรงชีวิต และวัฒนธรรมของคนในพื้นที่ โดยลายคลื่นสื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ ความเคลื่อนไหว และความกลมกลืนกับธรรมชาติ อีกทั้งยังช่วยถ่ายทอดเอกลักษณ์ของชุมชนชายฝั่งพังงาได้อย่างชัดเจนและสวยงาม
ภูมิปัญญา	ลายเรือชุดเหมืองแร่ 	ลายเรือชุดเหมืองแร่ สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดพังงา ซึ่งเคยเป็นพื้นที่สำคัญด้านการทำเหมืองแร่ดิบบุกในอดีต โดยเรือชุดเหมืองแร่แสดงถึงวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ และความขยันอดทนของคนในชุมชน อีกทั้งยังเป็นการถ่ายทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นผ่านลวดลายศิลปะที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่

ตาราง 3 (ต่อ)

มิติการวิเคราะห์อัตลักษณ์	ลวดลายผ้าบาติก	เหตุผลในการเลือกใช้ลวดลาย
แหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่น	ลายดอกไม้ห้ากลีบ	ลายดอกไม้ห้ากลีบและลายนกห้าขา เนื่องจากเป็นลวดลายที่สะท้อนแหล่ง วัฒนธรรมพื้นถิ่นและธรรมชาติที่เป็น เอกลักษณ์ของจังหวัดพังงา โดย ดอกไม้และนกในพื้นที่ห้าขาสื่อถึง ความอุดมสมบูรณ์ ความงดงามของ ธรรมชาติ และวิถีชีวิตที่ผูกพันกับ สิ่งแวดล้อมของชุมชน อีกทั้งยังเป็น การนำอัตลักษณ์ท้องถิ่นมาถ่ายทอด ผ่านงานศิลปะและลวดลายผ้าบาติก เพื่ออนุรักษ์และเผยแพร่วัฒนธรรมพื้น ถิ่นให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น
	ลายนกห้าขา	

การอภิปรายผล

1. วิถีชุมชน ภูมิปัญญาและแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงาที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายและผลิตภัณฑ์ผ้าบาติกได้ วิถีชีวิตชุมชน ภูมิปัญญา และแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นของจังหวัดพังงา ถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ สังคม และประวัติศาสตร์ของพื้นที่ อัตลักษณ์ดังกล่าวไม่เพียงปรากฏผ่านวิถีการดำรงชีวิต ประเพณี และความเชื่อของชุมชนเท่านั้น แต่ยังสะท้อนอยู่ในลักษณะภูมิประเทศ ทรัพยากรธรรมชาติ และมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาเป็นเวลายาวนานที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายและผลิตภัณฑ์ผ้าบาติกได้ แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ด้านที่ 1 วิถีชุมชนที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกได้ ได้แก่ ชุมชนเกาะปันหยี เกาะห้อง หาดปะการัง ศูนย์อนุรักษ์พันธุ์เต่าทะเล เขานางหงส์ และเขาตะปู ด้านที่ 2 ภูมิปัญญาที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกได้ ได้แก่ สะพานเหล็กบุญสูง เหมืองหินถ้ำทองหลาง ด้านที่ 3 แหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่น ที่สามารถนำมาสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกได้ ได้แก่ ถ้ำพุงช้าง ถ้ำลอดท่าปลัก วัดสุวรรณคูหา และถ้ำห้า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของชีสา สุวรรณาวิน และคณะ (2568) ศึกษาเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ลวดลายเชิงวัฒนธรรมชายแดนใต้เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก ผลการวิจัยพบว่า การออกแบบลวดลายที่สะท้อนรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชน สามารถช่วยเพิ่มคุณค่าและสร้างความแตกต่างให้แก่ผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก ทั้งในด้านความงดงามเชิงศิลปะและมูลค่าทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของสุพัตรา คงขำ และคณะ (2564) ศึกษาเกี่ยวกับผ้าบาติก เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช กรณีศึกษา: กลุ่มผ้าบาติกลำเภาทอง ตำบลท้ายลำภา อำเภอยะพราง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัยพบว่า การออกแบบลวดลายผ้าบาติกที่เชื่อมโยงกับบริบทของท้องถิ่น เช่น ทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณี และศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน สามารถทำให้ผลิตภัณฑ์มีความโดดเด่น แตกต่างจากผลิตภัณฑ์ทั่วไป และช่วยสร้างการจดจำในเชิงอัต

ลักษณะให้แก่ชุมชนได้ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพิฑูรย์ ทองนิม และคณะ (2566) ศึกษาเกี่ยวกับการสร้างมูลค่าอัตลักษณ์ลายผ้าตาหมาดากาติเพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดสกลนคร ผลการวิจัย พบว่า อัตลักษณ์เอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นของอำเภอควนโดน จังหวัดสกลนคร ได้แก่ ดอกเทียนน้ำ (อัตลักษณ์เชิงพื้นที่) และอัตลักษณ์ร่วมในพื้นที่ ได้แก่ วัวควายและจีไอพาร์ค ซึ่งการสร้างลายผ้าบาติกพิมพ์ลายตามเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นของอำเภอควนโดน จังหวัดสกลนครของวิสาหกิจผลิตภัณฑ์ผ้าเครื่องแต่งกายมุสลิม ภายใต้แบรนด์ “ตาหมาดากาติ” มีการผสมผสานระหว่างอัตลักษณ์เชิงพื้นที่และวัฒนธรรมของจังหวัด

2. การพัฒนาลวดลายผ้าบาติกที่เป็นเอกลักษณ์จากวิถีชุมชน ภูมิปัญญาและแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นจังหวัดพังงา แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านที่ 1 วิถีชุมชน ด้านที่ 2 ด้านภูมิปัญญา ด้านที่ 3 แหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่น ประกอบด้วย 5 ลวดลาย ได้แก่ 1) ลายเต่ามะเฟือง 2) ลายคลื่น 3) ลายเรือขุดเหมืองแร่ 4) ลายดอกไม้ถั่ว และ 5) ลายนกถั่ว ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของพอหทัย ชื่นสั้น (2566) ศึกษาเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกพิมพ์ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ให้อำเภอบาง จังหวัดยะลา ผลการวิจัยพบว่า แนวความคิดเพื่อออกแบบลวดลายผ้าบาติกพิมพ์มาแรงบันดาลใจจากทุนทางวัฒนธรรม จำนวน 2 ลวดลาย คือ ลวดลายสายใย เบตง และลวดลายเลิครสเบตง และจากทุนทางนิเวศ จำนวน 2 ลวดลาย คือลวดลายไผ่งามและลวดลายเมืองในหมอกดอกไม้งาม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของชิสา สุวรรณาวิน และคณะ (2568) ศึกษาเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ลวดลายเชิงวัฒนธรรมชายแดนใต้เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก ผลการวิจัยพบว่าการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์บาติกอัตลักษณ์วัฒนธรรมชายแดนใต้ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค โดยออกแบบลวดลายแบบผสมผสานวัฒนธรรมประเพณี อาหาร-ขนม สถาปัตยกรรม

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยครั้งนี้ คือ การนำวิถีชุมชน ภูมิปัญญา และแหล่งวัฒนธรรมพื้นถิ่นของจังหวัดพังงามาสังเคราะห์เป็นกรอบการสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกที่สะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่อย่างเป็นระบบ โดยพบว่าทุนทางวัฒนธรรมของจังหวัดสามารถจำแนกได้เป็น 4 มิติสำคัญ ได้แก่ มิติทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มิติวิถีชีวิตและอาชีพชุมชน มิติประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรม และมิติความเชื่อ ศาสนา และจิตวิญญาณของชุมชน องค์ความรู้ดังกล่าวถูกนำมาแปลงเป็นองค์ประกอบทางทัศนศิลป์ เพื่อใช้ในการออกแบบลวดลายผ้าบาติกที่มีความหมายเชิงพื้นที่อย่างชัดเจนนำไปสู่การพัฒนาลวดลายต้นแบบจำนวน 5 ลวดลาย ได้แก่ ลายเต่ามะเฟือง ลายดอกไม้ถั่ว ลายเรือขุดเหมืองแร่ ลายนกถั่ว และลายคลื่น ซึ่งแต่ละลวดลายสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติ วิถีชีวิต และประวัติศาสตร์ของจังหวัดพังงาได้อย่างเด่นชัด นับเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่แสดงให้เห็นกระบวนการแปลงทุนทางวัฒนธรรมสู่ผลิตภัณฑ์สร้างสรรค์ สามารถใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ และส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ฐานรากได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและกลุ่มผู้ประกอบการควรร่วมกันนำลวดลายผ้าบาติกต้นแบบที่พัฒนาขึ้นจากการวิจัยไปทดลองผลิตและต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์ในเชิงพาณิชย์ เช่น เสื้อผ้า ผ้าพันคอ ผ้าคลุมไหล่ ของที่ระลึก และของใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์และตอบสนองต่อความต้องการของตลาดในปัจจุบัน

1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้กลุ่มผู้ประกอบการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ตราสินค้าและเรื่องราวของ

ผลิตภัณฑ์ (product story) ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของจังหวัดพังงา เพื่อเพิ่มคุณค่าทางวัฒนธรรมและสร้างภาพลักษณ์ที่น่าสนใจให้กับผลิตภัณฑ์ในตลาดทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรขยายผลจากผลทดลองต้นแบบไปสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ในรูปแบบอื่นเช่น เครื่องแต่งกาย ของที่ระลึก ของใช้ในบ้าน บรรจุภัณฑ์ และผลิตภัณฑ์แฟชั่นร่วมสมัย เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจและตอบสนองความต้องการของตลาดในกลุ่มผู้บริโภคที่แตกต่างกัน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณงบประมาณสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ประจำปีงบประมาณ 2567

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. (2538). *เทคนิคการทำผ้า 'บาติก' ของไทย ฉบับใช้งานจริงโดยกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม*. กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม.
- ชีสา สุวรรณนาวิณ, ปานฉัตร อินทร์คง และบัณฑิต อินทร์คง. (2568). การสร้างสรรค์ลวดลายเชิงวัฒนธรรมชายแดนใต้เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์วิชาการ วิจัย และงานสร้างสรรค์*, 12(3), E278978 (1–18). <https://doi.org/10.60101/farad.2025.278978>.
- ฐากร ถาวรโชติวงศ์. (2566). บาติกแดนใต้ร่วมสมัย สู่อุตสาหกรรมที่ยั่งยืน. *วารสารปาริชาติ*, 36(3), 203–221. <https://doi.org/10.55164/pactj.v36i3.262435>.
- ธีรกานต์ โพธิ์แก้ว, ธวัชชัย ทุมทอง, ฉัตรวัชร ฒ ตะกั่วทุ่ง, อรุณา กุลนุ้ย, ศิริขวัญ หิมเอียด และหัตติยา สุหล้า. (2566). การออกแบบและแนวทางพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก บ้านนาเตย อำเภอท้ายเหมือง จังหวัดพังงา. *วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 18(1), 239–254. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/PNRU_JHSS/article/view/260805/178868.
- พิชญ์ ทองฉิม, ธนพงศ์ วุ่นแสง, พรทิพย์ เลี่ยมหาญ, สุวัจน์ เพชรรัตน์, พาริดา ซาซา, อรุณพร อธิมาตรไมตรี และกฤตยา เพื่องวรรณ. (2566). การสร้างมูลค่าอัตลักษณ์ลายผ้าตาหมาบาติกเพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวโดยชุมชนจังหวัดสตูล. *วารสารเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ*, 15(2), 179–194. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/ecbatsu/article/view/259192/173221>.
- พอหทัย ชื่นสัน. (2566). การสร้างสรรค์ลวดลายผ้าบาติกพิมพ์ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ให้อำเภอบาง จังหวัดยะลา. *วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม*, 7(4), 160–181. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSC/article/view/262926/177063>.
- วโรชา ยศบุญ, สุดารัตน์ มีบัว และพัชรี สุเมธกุล. (2568). แนวทางการพัฒนาลวดลายผ้าบาติก เพื่อส่งเสริมอาชีพของผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาล ตำบลฉวาง จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารสังคมพัฒนศาสตร์*, 8(2), 14–27. <https://so07.tci-thaijo.org/index.php/JSSD/article/view/6794/4294>.

สุพัตรา คงขำ, เครือวัลย์ คงขำ, สุภารัฐ ยอดระบำ และอรุณวรรณ ชูสังกิจ. (2564). การศึกษาผ้าบาติก เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่นของจังหวัดนครศรีธรรมราช กรณีศึกษา : กลุ่มผ้าบาติกสำเภาทอง ตำบลท้ายสำเภา อำเภอพระพรหม จังหวัดนครศรีธรรมราช. *วารสารนาคนุตรปริทรรศน์*, 13(2), 32-41.

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/nakboot/article/view/246140>.

สุวิดา แก้วอารีลาภ และปรัชญา กฤษณะพันธ์. (2561). กระบวนการสร้างสรรค์คอลเลคชั่นผ้าบาติก. *Veridian Journal, Silpakorn University, ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 11(3), 3245-3260. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/166091/120119>.

อารี รังสินนท์. (2528). *ความคิดสร้างสรรค์* (พิมพ์ครั้งที่ 2). เจริญรัฐการพิมพ์.

Getzels, J. W., & Jackson, P. W. (1962). *Creativity and intelligence: Explorations with gifted students*. Wiley.

Kerlogue, F. (2004). *Batik: Design, style and history*. Thames & Hudson.

Maxwell, R. J. (2003). *Textiles of Southeast Asia: Tradition, trade, and transformation*. Periplus Editions.